

Чаюк Т. А.,*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Інституту права**Київського національного університету імені Тараса Шевченка***Борисович О. В.,***кандидат філологічних наук,
асистент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації
Інституту філології**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

СПОСОБИ ТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню способів творення англійських юридичних термінів. У статті надається визначення понять «термін», «юридичний термін», встановлюються та детально аналізуються способи творення юридичної термінологічної лексики англійської мови.

Англійські юридичні терміни утворюються шляхом афіксації (префіксації та суфіксації) та конверсії, що є морфологічними способами творення терміноодиниць. На відміну від афіксації, конверсія не є продуктивним способом творення юридичних термінів англійської мови. Непродуктивною в їх творенні є також аббревіація, що належить до морфолого-синтаксичних способів творення термінів. Продуктивними способами їх творення є словоскладання, що є морфолого-синтаксичним способом творення складних англійських юридичних термінів, і синтаксичний спосіб, за допомогою якого утворюються словосполучення аналізованого шару англійської термінології.

Велике значення у творенні його одиниць відіграє семантичний спосіб, актуалізований процесами термінологізації та ретермінологізації одиниць загальноживої мови й інших сфер. Семантичними механізмами термінологізації та ретермінологізації є метафоризація та метонімізація подібних одиниць. Метафоричне перенесення значення базується на подібності референтів за певними ознаками, тоді як метонімічне – на суміжності таких ознак.

Метафора є більш продуктивним механізмом творення англійських юридичних термінів, ніж метонімія. За своєю структурою юридичні метафоричні терміни є одно-, дво- і трикомпонентними. За сферами-джерелами вони є антропоморфними, соціоморфними, природоморфними та артефактними метафорами.

Основою метонімічного перенесення при творенні англійських юридичних термінів є відношення «частина – ціле», «об'єкт – дія», «дія – результат», «подія – документ, що її фіксує». Ретермінологізація не є продуктивним процесом утворення англійських юридичних термінів. Унаслідок детермінологізації, що також належить до семантичних способів творення лексичних одиниць, англійські юридичні терміни стають одиницями загального вжитку.

Ключові слова: англійські юридичні терміни, афіксація, способи творення, словоскладання, метафора, метонімія.

Постановка проблеми. Підвищений інтерес лінгвістів до галузевих термінологій різних мов пояснюється їх провідною

роллю в поширенні знань і професійному спілкуванні. Юридична термінологія є не тільки невід'ємним компонентом правової дійсності будь-якої країни, а й основним засобом передавання правових знань і норм у ній. Мова права та юридична термінологія завжди розвиваються разом із суспільством, у якому вони функціонують, що й забезпечує постійний інтерес лінгвістів до них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на різноманітні публікації й дослідження лінгвістів і термінологів, присвячені вивченню етимологічного походження та історії розвитку [11], соціолінгвістичним аспектам виникнення та поширення [14], когнітивно-дискурсивним особливостям [13], інтернаціональному складнику [15], тематичним групам [8] юридичної термінологічної лексики різних мов, можемо констатувати, що й дотепер предметом окремого та комплексного аналізу не стало питання способів творення англійської юридичної термінології, яка відіграє надзвичайну роль у мові права світової спільноти в зв'язку з безперервним розвитком міжнародних контактів, міжнародним співробітництвом, необхідністю регулювання правових питань між країнами, появою та поширенням великої кількості англійських юридичних документів тощо.

Отже, **метою статті** є встановлення способів творення англійської юридичної термінології, а її завданнями у зв'язку з цим є надання визначення поняттю «юридичний термін», характеристика ключових способів творення термінологічної лексики, з'ясування й детальний аналіз способів творення англійських юридичних термінів.

Виклад основного матеріалу. Оскільки термін є «одиницею позначення фахового поняття певної галузі наукового знання чи професійної дійсності» [9, с. 12], під юридичним терміном розуміємо слово чи словосполучення, що використовується для номінації фахових понять галузі юриспруденції. Зазначимо, що юриспруденція є не тільки суспільною наукою про право та державу, а й практичною сферою діяльності юристів з урегулювання різноманітних правових питань [7, с. 9].

Сьогодні в термінознавстві існують різні підходи до проблеми термінотворення [2–5; 10; 18]. Проте більшість науковців виокремлюють такі основні його способи:

– морфологічний, унаслідок якого терміни утворюються шляхом афіксації чи конверсії;

– морфологічно-синтаксичний, за допомогою якого утворюються складні терміни та аббревіатури;

– синтаксичний, що є способом творення термінів-словосполучень;

– семантичний, сутність якого полягає в переосмисленні слів загального вжитку або термінів інших галузей [2, с. 92–95; 3, с. 32–33; 5, с. 22–23].

При афіксальному термінотворенні чи афіксації утворення нових термінів відбувається шляхом додавання словотворчих префіксів і суфіксів до кореня чи основи вихідного терміна. Афіксацію вважають одним із найбільш продуктивних способів творення термінів в англійській мові [2, с. 17]. До найбільш поширених префіксів, які беруть участь у творенні термінів різних галузей, зараховують *ab-, ad-, dis- de-, des-, di- pre-, re-, sub-, -un* [3, с. 21]. Шляхом префіксації утворюються такі юридичні терміни, як *adjustment, ancillary, coheir, counteraccusation, declination, discredit, illiquid, malfeasance, misdeed, nonbinding, override, retroactive, untried, untenable* тощо.

Велика кількість юридичних термінів англійської мови утворюються й шляхом суфіксації, наприклад: *appellee, appellant, brigandage, burglary, certiorari, criminality, defendant, guilty, jeopardize, larceny, legalize, legitimate, libellee, peddler, plaintiff, propensity, prosecutor, witness* тощо. Афіксація як спосіб термінотворення передбачає одночасне приєднання префіксів та афіксів. Подібним способом утворено такі англомовні юридичні терміни, як *ancillary, anticompetitive, enforcement, forfeiture, misrepresentation, non-binding, repudiation, reversion, self-protection, unenforceable* тощо.

Афіксація є продуктивним способом творення юридичних термінів англійської мови. До морфологічних способів термінотворення зараховують також конверсію, що є «єдиним способом словотворення, при якому слово створюється без кількісного змінення основної форми вихідного слова і без застосування будь-яких лінійних словотворчих засобів» [2, с. 92].

Зазначимо, що окремі термінологи зараховують конверсію також до морфологічно-синтаксичних способів творення мовних одиниць [3, с. 23; 10, с. 72], конверсія не є продуктивним способом творення одиниць англомовної юридичної термінології. Лише окремі із цих одиниць утворені шляхом конверсії, наприклад: *a judge (N) – to judge (V), a sentence (N) – to sentence (V), a trial (N) – trial (Adj)*.

Словоскладання, що зараховують до морфологічно-синтаксичних способів творення мовних одиниць, також є досить продуктивним у творенні термінологічних одиниць англійської мови. Складні англомовні юридичні терміни утворюються подібним способом, а саме: *landmark, due-bill, courtroom, law-abiding, manslaughter, kidnapping, late-endorsed, plea-bargaining, self-authenticating, statute-permitted, statute-repealed, crime-free*. Як свідчать наведені приклади, більшість термінів утворено не тільки шляхом словоскладання, а й за допомогою афіксації (суфіксації).

До морфологічно-синтаксичних способів творення термінів зараховують також й аббревіацію, яка досить широко застосовується для утворення англомовної юридичної термінології, а саме: *A/S – Arrest/Summons, C. A. – Court of Appeal, ADR – alternative dispute resolution, F.E.D. – Criminal Record Directorate, F. Supp. – Federal Supplement, U.S. C. – United States Code, N. P. S. – Nisi Prius Cases* тощо. В англомовних юридичних документах використовуються не тільки аббревіатури, а й ско-

рочення, наприклад: *CL – claim, CD – condemned, exor. – executor, mtgee – mortgagee*. Наявними в подібних текстах є також латинські аббревіатури *ad fin. (ad finitum), ad int (ad interim), vs / v – versus, et al. – et alii*.

Велика кількість англомовних юридичних термінів утворюються синтаксичним шляхом. Подібні одиниці є термінами-словосполученнями або багатоконпонентними термінами. Найбільш поширеними з них є дво- та трикомпонентні терміни, а саме: *announce the verdict, appellate jurisdiction, summon witness, commute punishment, vigilante justice, law abuse, civil law, criminal law, legal abuse, legal proceeding, intellectual property law, real property law, law enforcement agency, preventive detention cell, applicable express warrant, accused courtroom rights, alter the sentence implementation*.

Багато з таких одиниць мають у складі прийменники: *to take an affidavit, to take cognizance of, a breach/violation of (the) law, to accuse someone of something, to be charged with an offence / a crime, to make allegations against someone, to preside over a court/case, to expel from the courtroom, to find someone (not) guilty of something, to release someone without charge, abide by the rules of evidence, arise while implementing a verdict, assemble for peaceful purposes*.

Наявними в аналізованій термінології є також чотирикомпонентні одиниці, наприклад: *administrator de bonis non with will annexed, admit the truth of the facts in the accusation, affirmatively choose to establish the procedure, allocation of parental rights and responsibilities, attorney for the plaintiff, damages for loss of future earning power, disseminating matter harmful to juveniles, annual statement of billing rights, freedom of the parties to present evidence, hearing cases in the court of appeals, mandatory reasons for court decision, sentence to the statutory maximum term, supervision and approval of the probate court, Supreme Arbitration Court of Ukraine, until a verdict of guilty is rendered by a court*.

В аналізованій термінології зустрічаються також п'яти- та шестикомпонентні терміни, наприклад: *provision of the accused right to file appeals, conduct which injures or endangers health or morals, durable power of the attorney for health care, hold the other party liable for breach of contract, public prosecutor's support to the accusation on the part of the state, agreement on certain facts or admission of certain evidence*. Як свідчать вищенаведені приклади, багатоконпонентні терміни позначають складні поняття юридичної сфери. Поява подібних термінів зумовлена появою нових понять, що тим чи іншим чином корелюють із тими, що вже існують у галузі юриспруденції, і їх ускладненням.

Творення англомовних юридичних термінів відбувається також і семантичним шляхом. Семантична деривація є складним процесом народження нових значень слів, який спричиняє перебудову їх семантичної структури. В.М. Телія вказує, що в основі семантичної деривації знаходяться «різні види перенесень значення (метафоричні, метонімічні, функціональні), зміна семантичного обсягу слова (його розширення чи звуження). На відміну від словотворчої деривації, у результаті якої з'являються нові за морфемним складом і/або граматичними властивостями слова, семантична деривація полягає в зміні змістової частини вже наявних слів, спричиняє появу номінативних одиниць, що співвідносяться з іншими фрагментами дійсності» [12, с. 177]. Отже, семантичну деривацію зараховуємо до виду вторинної номінації, унаслідок якої утворюються нові терміни.

Механізмами актуалізації семантичної деривації при термінотворенні є термінологізація та детермінологізація. Термінологізація являє собою процес переосмислення слова загальноживаної мови для утворення нового терміна. Термінологізація відбувається завдяки семантичним механізмам метафоризації та метонімізації [9, с. 32].

«Метафора (від грец. *metaphorá* – *перенесення*) є креативним засобом збагачення мови, виявом мовної економії, семіотичною закономірністю, що виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої, уподібненої до неї в певному відношенні» [1, с. 56]. У процесі метафоризації на рівні монолексемних одиниць досліджуваної термінології спостерігається збереження диференційних ознак двох понять (слова й терміна) і виникнення додаткової семи в терміна, яка й спричиняє звуження, конкретизацію його значення в межах терміносистеми, до якої він належить. У полілексемних термінах метафоризації зазнає один із їх компонентів. Зазвичай такі терміни є експресивними, умотивованими, а метафоричні компоненти залежать від значення ключових одиниць у них.

Метафоризація є повноцінним механізмом термінотворення у сфері юриспруденції. Терміни-метафори функціонують і в її профільних, і в її спеціальних, і в її комплексних галузях, наприклад: *narrow confinement, red-handed criminal* (карне право); *privacy of blood* (конституційне право); *power of purse, employment freeze, yellow-dog contact* (трудова право); *creeping annexation, diplomatic pouch* (міжнародне право); *dormant patent, scarecrow patent* (право інтелектуальної власності); *community debt, migratory divorce* (сімейне право).

Однокомпонентні та двокомпонентні метафоричні терміни є найбільш поширеними в аналізованій термінології. Прикладами однокомпонентних метафоричних юридичних термінів англійської мови є такі: *refresher, to squeeze, attackable, reversion, charge*. Наявними в англійській юридичній термінології є також трикомпонентні метафори, наприклад: *fruits of the poisonous tree, to drive a coach-and-four, trade dress infringement*.

Значення англійських метафоричних юридичних термінів формується за аналогією з фрагментом досвіду, зафіксованим у семантиці загальноживаної мовної одиниці. При цьому уподібнення одного поняття чи явища другому відбувається в таких напрямках:

- за функціональною схожістю (*to weigh evidence*);
- за подібністю враження (*hostile witness*);
- за відповідністю за розміром (*scintilla of evidence*);
- за схожістю походження (*parent legislation*);
- за наявністю схожих якостей (*fresh evidence*).

В окремих випадках образ, що знаходиться в основі метафоричного переосмислення, неможливо зрозуміти відразу. Для його «дешифрування» необхідно звернутися до додаткових джерел. Так, наприклад, для розуміння значення метафоричного терміна-словосполучення *kangaroo court* (букв. *суд кенгуру*) необхідно звернутися до етимологічного словника, який указує на те, що цей термін з'явився в 1850 році на південному заході США для позначення судової процедури, що здійснюється стрибкоподібно, тобто подібно тому, як стрибає кенгуру. Отже, поява вказаного терміна зумовлена подібністю вражень. Із часом значення вказаного терміна звузилося до наступного: «інсценування суду, незаконний судовий розгляд» [16, с. 132].

Основними типами метафор в англійській юридичній термінології, які виявляють сфери залучення назв об'єктів чи явищ для творення її одиниць, є антропоморфні, соціоморфні, артефактні та природоморфні метафори. Сферами-джерелами антропоморфних метафор, у свою чергу, є частини тіла людини (*head for crime*); її почуття й відчуття (*joy riding*); її особисті та фізичні якості (*amicable suit, foul receipt, strong-arm organization*); сімейні відносини (*sister ship clause*); ліки та хвороби (*curative provision, ill practice*), смерть і жалобна атрибутика (*dead letter, tombstone vote*).

Соціоморфна метафора в англійській юридичній термінології походить із таких сфер: соціальні спільноти та групи взаємодії (*white slavery trade, neighbouring rights*); дозвілля (*floaters*); релігія та віра (*act of God, ghost of writer*); фінансово-кредитні відносини (*teller, to sponsor a bill*); воєнні дії (*confrontation of witnesses*). Сферами походження артефактної метафори в аналізованій термінології є дизайн одягу та аксесуари (*pocket borough, blue-ribbon enquiry*); страви, смак і якості їжі (*hodge-podge act*); будівлі, приміщення та частини споруд (*meeting in camera, threshold question*); меблі та предмети інтер'єру (*over-the-counter, sear of war*); одиничні артефакти (*bubble company, blanket pardon*). Джерелами метафоричної експансії англійських юридичних термінів є такі понятійні сфери, як флора та фауна (*loan-shark, dead-wood patent*); природний простір (*blue sky laws*); кольорова палітра (*false colour*).

Метонімія є видом семантичного перенесення, «який акцентує увагу на індивідуальній рисі, надаючи змогу адресатові ідентифікувати об'єкт, виділити його зі сфери спостереження, відрізнити від інших предметів» [6 с. 63]. Метонімія базується на суміжності двох предметів або явищ. Основою метонімічного перенесення в термінології є відношення «частина – ціле», «об'єкт – дія», «дія – результат», «подія – документ, що її фіксує». Прикладами англійських юридичних термінів, утворених шляхом метонімічного перенесення, є такі: *prosecution, smuggling, bill of acceptance, bare agreement, hole in law, scene of action, machinery of justice, nail on charge*. Зазначимо, що шляхом метонімізації утворено меншу кількість одиниць в аналізованій термінології, ніж шляхом метафоризації.

До семантичних процесів творення терміноодиниць зараховують також ретермінологізацію, що полягає в «перенесенні терміна з однієї професійної галузі в іншу з його повним чи частковим переосмисленням або ж перетворення в міжгалузевий термін» [9, с. 34]. Ретермінологізація загалом не є типовим процесом утворення одиниць англійської юридичної термінології, проте деякі з них усе ж таки з'явилися в ній унаслідок ретермінологізації, наприклад: *e-filing, gabel, P-bond, pacific settlement*.

Окрім термінологізації та ретермінологізації, до семантичних процесів творення слів зараховують також детермінологізацію, унаслідок якої терміни втрачають своє спеціальне термінологічне значення, переходячи до категорії загальноживаної лексики. Це зумовлено процесом взаємодії одиниць фахової та загальноживаної мови, проникненням термінів у ЗМІ, мовлення політиків, публіцистику, художню літературу. Так, наприклад, такі юридичні терміни, як *justice, defamation, slender, fine, malfeasance*, досить часто використовуються в різних типах англійського дискурсу та не сприймаються при цьому носіями мови як терміни. Термінологічність їх значення визначає саме фаховий юридичний контекст.

Висновки. Отже, під англomовним юридичним терміном розуміємо слово чи словосполучення, яке позначає спеціальне, фахове поняття галузі юриспруденції. Творення англomовної юридичної термінології здійснюється шляхом афіксації та конверсії, що є морфологічними способами творення терміно-одиниць. На відміну від конверсії, афіксація є продуктивним способом творення юридичних термінів англійської мови. До непродуктивного способу творення вказаних одиниць зараховуємо також абрєвіацію, що є морфологічно-синтаксичним способом їх творення. Продуктивними способами творення одиниць аналізованої термінології є також такий морфологічно-синтаксичний спосіб, як словоскладання, завдяки якому утворюються складні юридичні терміни; синтаксичний спосіб, результатом якого є утворення термінів-словосполучень; семантичний спосіб, актуалізований процесами термінологізації та ретермінологізації, механізмами метафоризації та метонімізації одиниць загальновоживаної мови й інших сфер. Унаслідок детермінологізації, що також належить до семантичних способів творення мовних одиниць, англomовні юридичні терміни втрачають своє спеціальне, фахове значення та переходять до категорії загальновоживаної мови. Перспективи подальших досліджень убачаємо в аналізі функціональних особливостей визначеного шару термінологічної лексики англійської мови.

Література:

1. Борисович О.В., Чаюк Т.А. Мовна синестезія та синестезійна метафора. *Південний архів. Серія «Філологічні науки»*. 2020. № 82. С. 54–59.
2. Бортичук Е.Н., Василенко И.В., Пастушенко Л.П. Словообразование в современном английском языке. Киев : Вища школа, 1988. 261 с.
3. Снікєєва С.М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови : монографія. Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2006. 302 с.
4. Земская Е.А. Современный русский язык. Словообразование. Москва : Просвещение, 1973. 304 с.
5. Кубрякова Е.С. Что такое словообразование? Москва : Наука, 1965. 77 с.
6. Куц Е.О. Метонімічні номінації як засоби вираження етнічних упереджень у дискурсі американських політиків. *Нова філологія*. 2012. С. 62–64.
7. Майоров В.И. Введение в юридическую специальность : учебное пособие. Челябинск : Изд-во Южно-Уральского государственного университета, 2005. 146 с.
8. Максименко М.С. Тематические группы англоязычной юридической терминологии. *Вестник гуманитарного факультета ИГХТУ*. 2011. № 2. С. 54–59.
9. Мельников Г.П. Основы терминоведения. Москва : Изд-во ун-та дружбы народов, 1991. 116 с.
10. Полужин М.М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення. Ужгород : Закарпаття, 1999. 239 с.
11. Романюк О.В., Бялик В.Д. Етимологічне походження та історія розвитку англomовної юридичної термінології. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2020. Том 31 (70). № 3. Том 3. С. 177–181.
12. Телия В. Н. Вторичная номинация и ее виды. *Серебрянников Б.А. Языковая номинация (виды наименований)*. Москва : Наука, 1977. С. 129–221.

13. Усова Т.В. Когнитивно-дискурсивные особенности англоязычной юридической терминологии : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 2009. 191 с.
14. Хижняк С.П. Англо-американская и русская терминология права. Социолінгвістический аспект возникновения и развития. Саратов : Изд-во СГАП, 1997. 78 с.
15. Чаюк Т.А. Інтернаціональні одиниці англomовної юридичної термінології. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 31. Т. 2. С. 294–298.
16. Giff's S. H. Barron's Law Dictionary. New York : Barron's Educational Series, 2010. 640 p.
17. Thomas K. Dictionary of Legal Terms. New York : Barron's Educational Series, 2011. 652 p.
18. Rey A. Essays on Terminology. Philadelphia : J. Benjamins, 1995. 223 p.
19. Skeat W. An Etymological Dictionary of the English Language. Mineola : Dover Publication, 2005. 832 p.

Chaiuk T., Borysovych O. Ways of forming of English-language juridical terms

Summary. The article is devoted to the research of ways of forming English-language juridical terms. The definitions of the notions “term”, “juridical term” are given in the article. Ways of forming English-language juridical terms are determined and analyzed in details.

The abovementioned terminological units are formed by means of affixation (prefixation and suffixation) and conversion which belongs to morphological ways of forming terms. Unlike affixation, conversion is not a productive way of forming juridical terms in the English-language. Abbreviation which belongs to morphological-syntactic ways of forming terms is also non-productive in forming the analyzed terminology in the English language. Compound juridical terms are formed by means of compounding while complex juridical terms or word-combinations of the English language are formed syntactically.

Semantic way is also rather productive in forming English-language juridical terms. It actualized through the processes of terminologization and reterminologization and semantic mechanisms of metaphorization and metonymization of language units of general use and terminological units of other spheres. Metaphorical transfer of their meanings is based on the similarity of referents, while metonymic – on their adjacency.

Metaphor is a more productive mechanism of forming juridical terms in the English language than metonymy. According to their structure juridical metaphorical terms are differentiated into one-, two- and three-component. According to source spheres they are subdivided into anthropomorphic, socio-morphic, nature-morphic and artifactual metaphors.

Metonymic transfer of meanings of English-language juridical terms is based on the relationship “part – whole”, “object – action”, “action – result”, “event – the document that fixes it”. Reterminologization is a non-productive way of forming the terminology under analysis. Due to determinologisation, which also belongs to the semantic ways of forming lexical units, English-language juridical terms become units of general use.

Key words: English-language juridical terms, affixation, ways of forming, compounding, metaphor, metonymy.